

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український фразеологічний словник [уклад. К. Т. Баранцев]. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2005. – 1056 с.
2. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Роксоляна Петрівна Зорівчак. – Львів, Видавництво при Львівському державному університеті, 1983. – 174 с
3. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. / Ілько Вакулович Корунець. –Вінниця. «Нова Книга», 2001. –448 с.
4. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. / Александр Владимирович Кунин. — М.:Русский язык - Медиа, 2006. — 571 с.
5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: Учеб. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / Александр Владимирович Кунин . – М.: Высш. шк., 1986. – 336 с.
6. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / Олександр Іванович Чередниченко – К.: Либідь, 2007. – 247 с.
7. Oxford advanced Learner’s Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 1539 p.
8. Webster’s Third New International Dictionary: The Definitive Merriam-Webster Unabridged Dictionary of the English Language. – Springfield: Merriam-Webster INC., Publishers, 1986. – 576 p.

УДК 81'373.7:81'25

*Галишин І.М., Луцик Н.З., Данилова З.В.
(Львів, Україна)*

РОЗВИТОК НАВИЧОК ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття присвячена розгляду фразеологізмів як мовних одиниць, дослідженню основних засад перекладу англійських фразеологізмів українською мовою, формуванню навичок їх вживання та перекладу шляхом підбору необхідного еквівалента в процесі вивчення англійської мови. Розглянуто основні категорії фразеологічних одиниць та принципи їх перекладу.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, фразеологічне сполучення, фразеологічна єдність, ідіома, описовий переклад, фразеологічний еквівалент, значення.*

Статья посвящена исследованию фразеологизмов как языковых единиц, решению проблемы перевода английских фразеологизмов на украинский язык, формированию навыков их употребления и перевода путем подбора необходимого эквивалента в процессе изучения английского языка. Рассмотрены основные категории фразеологических единиц и принципы их перевода.

© Галишин І.М., Луцик Н.З., Данилова З.В., 2011

Ключевые слова: фразеологическая единица, фразеологическое сочетание, фразеологическое единство, идиома, описательный перевод, фразеологический эквивалент, значение.

The article is devoted to the research of phraseological units, the problem of their translation into the mother tongue, usage and translation skills formation by selecting the exact equivalent at English language lessons. The main categories of idioms and their translation principles are considered.

Key words: phraseological unit, phraseological combination, phraseological unity, idiom, descriptive translation, phraseological equivalent, meaning.

У лінгвістиці в останні десятиліття значно зросла кількість досліджень у галузі фразеології, в яких вивчається склад фразеологізмів мови в його сучасному стані та історичному розвитку, а також проводяться дослідження їх актуалізації та практичного застосування.

Фразеологія (від грецького *phrasis* – вираження, *logos* – вчення), як розділ мовознавства, вивчає лексично неподільні поєднання слів, усталені звороти та вислови і є досить складним мовним явищем, вивчення якого потребує глибокого та предметного дослідження, із залученням методів досліджень, які використовуються науковцями при вивченні лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, історії, філософії, логіки та країнознавства. Відомо, що фразеологія є невід’ємною частиною та своєрідною скарбницею будь-якої мови світу, тому фразеологізми вважають високо інформативними одиницями тої чи іншої мови. В процесі вивчення однієї з іноземних мов вивчаються не тільки лексичні одиниці, граматичні конструкції, фразові вирази академічного характеру, а й увесь рухливий семантичний комплекс, який функціонує та збережений в мові та завдяки якому є реальна можливість проникнути і долучитися до національної культури та історії, побуту, традицій народу, почерпнути духовне багатство мовців.

Зауважимо, що фразеологія являє собою історичне дзеркало, в якому відображається менталітет народу. Фразеологічними одиницями вважають словосполучення, які функціонують в мові. Фразеологізми мають ряд істотних ознак: стійкість, відтворюваність, цілісність, значення, роздільність складу, як правило, вони пов’язані з найактуальнішими для даної епохи і даного народу поняттями та явищами, які виражають найбільш типові для кожної мови зв’язки лексико-граматичного характеру, вивчення яких і становить **актуальність нашого дослідження**.

Метою нашого дослідження є вивчення способів формування навичок розуміння, перекладу та обґрунтованого вживання англомовних фразеологічних одиниць.

Фразеологізми – це сполучення слів з різним ступенем сталості, роздільності, семантичної самостійності, взаємозв’язком і взаємодією компонентів. Питанням вивчення та дослідження фразеологізмів, їхнього перекладу займалися такі вчені-лінгвісти як Смирницький А.І. [1], Кунін А.В. [2], Корунець І.В. [3]. Широкого визнання у вітчизняному й світовому мовознавстві здобула семантична класифікація фразеологізмів, опрацьована Виноградовим В.В. В основі його „фразеологічної теорії” лежить ступінь видозміни значення слова у різних синтаксичних і стилістичних умовах фразоутворення. Фразеологічні одиниці, які являють собою єдине значеннєве ціле, не є однаковими з погляду об’єднаності компонентів і співвіднесеності семантики усієї фрази з семантикою його

окремих складників-компонентів. Зважаючи на це, Виноградов В.В. [4: 234-246] розрізняє такі три групи фразеологічних одиниць:

1. **фразеологічні сполучення і фразеологічні вирази** – рухливий семантичний комплекс, компоненти якого зберігають своє основне значення, але вступають в сполучення лише з певними словами: *to win the victory/ to gain the victory* (отримати перемогу), *to achieve success/ to attain success* (добитися успіху);

2. **фразеологічні єдності (або метафоричні одиниці)** – являють собою сталий синтаксичний комплекс: *horn of plenty* (повна чаша), *to rise to the occasion* (бути на висоті), *to do somebody proud* (надавати честь комусь);

3. **фразеологічні зрощення (або ідіоми)** – сталі звороти в мові, які утворились в мові протягом певного історичного періоду часу і зазвичай мають емоційне забарвлення. Основною особливістю фразеологічного зрощення (далі ФЗ), на відміну від фразеологічних сполучень та єдностей, є те, що їхній загальний зміст не є мотивованим значенням його складових елементів. У ФЗ компоненти зв'язані сполученістю значень, але з суми значень компонентів не можна вивести цілого значення ФЗ, оскільки слова, які входять в склад зрощення, повністю втратили семантичну самостійність і тим самим не пояснюють змісту ФЗ: *to go between* (бути посередником), *a quiet wedding* (негучне весілля), *to be dead with cold* (промерзнути до кісток).

Вчені виділяють ще одну категорію фразеологічних одиниць – фразеологічні вирази: *to share one's last shirt with somebody* – поділитися останньою сорочкою; *if you run after two hares, you will catch neither* – якщо поженешся за двома зайцями, жодного не спіймаєш.

Смирницький А. І. звертає увагу на фразеологічні одиниці та ідіоми *to get up, to give up, to fall in love*. Ідіоми засновано на перенесенні значення, метафори, яка ясно усвідомлюється об'єктом мовлення. Наприклад: *To take the bull by the horns* – узяти бика за роги; діяти рішуче. *Dead as doornail* – без жодних ознак життя. Беручи до уваги вищезазначене, головним завданням теоретичних досліджень у перекладі є формулювання принципів перекладу фразеологізмів, ідіом, фразеологічних сполучень [5: 236].

Навчаючи студентів перекладу фразеологічних одиниць, необхідно брати до уваги те, що, значення фразеологізму як структурно, лексично і семантично сталої (stable) мовної одиниці, не можна вивести із суми значень її складових частин. На нашу думку, фразеологічні одиниці та їх переклад слід вивчати не самі по собі, не ізольовано, а в тісному зв'язку з іншими одиницями мови, оскільки сполучаючись у процесі мовлення зі словами, словосполученнями, вони виступають органічними елементами цілісної комунікативної одиниці, беруть активну участь у формуванні її змісту, надають йому особливої виразності, яскравого стилістичного забарвлення. Враховуючи дані теоретичні основи, формуємо відповідні завдання на переклад. Для того, щоб зробити вивчення фразеологічних одиниць більш цікавим, враховуємо емоційний фактор як важливий елемент навчання, добираючи приклади ФО, пов'язаних з англійським гумором (*to pull the wool over one's eyes* – to deceive, to dupe; *to hit the ceiling* – to get angry or excited), а їх тлумачення допомагають студентам зробити відповідний переклад.

Вивчаючи фразеологізми, необхідно пояснювати, що вони можуть бути суто англійськими та запозиченими, представляючи відповідні приклади з перекладом та здійснюючи акцент на їх запам'ятовування: а) *to bite off more than one can chew* (може бути

перекладене як “взяти до рота більше, ніж можеш проковтнути (дослівний переклад)”, або взятися за справу, яка тобі не під силу; не розрахував своїх сил, або ж горішок не по зубах); *b) by wrong or right* – всіма правдами та неправдами; *by fire or sword* – вогнем та мечем, *flesh and fell* – цілком та повністю, *a cold hand and a warm heart* – руки холодні, а серце гаряче. Після пояснення теоретичного матеріалу, важливо давати творчі пошукові завдання з елементами перекладу в мережі Інтернет для закріплення та ґрунтовного запам’ятовування теоретичних основ.

Відомо, що до фразеологічних одиниць відносяться крилаті вирази, посилення, що вживаються у різних типах мовлення та стилях мови, цитати літературного характеру, біблеїзми, висловлювання історичних осіб. Навчаючи студентів їх перекладу, звертаємо увагу на те, що існують розходження між українською та англійською мовами, тобто одне і те ж слово, що входить до складу різних виразів в англійській мові, може вимагати перекладу різними словами в українській мові. В англійській традиції біблеїзми часто використовуються в різних стилях мовлення, у тому числі і в публіцистичних текстах: *at the eleventh hour* – в останню хвилину. Біблеїзми надають висловлюванню образності, при перекладі їх часто доводиться розшифровувати, оскільки їх образи, їх переносне значення у зв’язку з рядом причин не завжди зрозумілі для українського читача або слухача: *Nine mocking years with the golden calf and three long years of scourge, ... nine crazy years at the ticker and three long years in the breadline! (F.D.Roosevelt about Harding – Coolidge – Hoover era, Safire’s Political Dictionary by William Safire, 1978)* – Дев’ять важких грошових років та три довгих роки бід, ... дев’ять років надзвичайних успіхів на біржі і три довгих років у чергах за хлібом. Вираз *whited sepulchres* у Біблії перекладається як *гроби побілені* (Євангеліє від Матея 23:27-28). Вважаємо, що необхідно дати пояснення цього фразеологічного виразу, який не одразу може бути зрозумілим, пояснення можна знайти, звернувшись до першоджерела: «Горе вам, книжники і фарисеї, лицеміри, що схожі на гроби побілені, які зверху гарними здаються, а всередині повні кісток мертвих та всякої нечистоти. Отак і ви: назовні здається людям справедливі, а всередині сповнені лицемірства і беззаконня». Наводимо приклад використання даного фразеологізму в літературі та відповідний його переклад: *The revelation not only shocked Mary, but made her wonder how many more of her hitherto respected elders might be whited sepulchres (Oxford Dictionary of Current Idiomatic English)* – Це відкриття не лише шокувало Мері, але й змусило її задуматися: а скільки ще досі людей, яких вона поважала є лицемірами.

Переклад фразеологізмів потребує особливої уваги в процесі їх вивчення, адже передачі їх дослівно зазвичай неможливо, через те, що вони являють собою єдиний образ, звідси – необхідність їх розгляду, як єдине семантичне ціле, а заміна їх словами в прямому значенні може спричинити зникнення атмосфери звичних студенту образів. Техніка передачі фразеологізмів вже давно розроблена, то рекомендуємо студентам розглядати їх як єдине семантичне ціле та намагатися відшукати в мові перекладу аналог – фразеологізм, бажано з тим же ступенем семантичної зв’язаності. Якщо такого еквіваленту в мові перекладу не існує, потрібно понизити ступінь семантичної єдності і замінити ідіому на фразеологічну єдність, де образність зберігається.

Навчаючи перекладу фразеологічних сполучень, звертаємо увагу на те, що потрібно враховувати особливості кожної мови, внаслідок яких складові елементи фразеологічних сполучень не завжди є аналогічними в англійській і українській мовах: *to pay attention-не*

платити, а звертати увагу; *direct attention* – не пряма, а безпосередня увага; *to take steps* – не брати, а вжити заходи; *to strike hands* – дійти згоди.

Розробляючи вправи на переклад фразеологічних єдностей, виділяємо такі основні положення: **1)** Значення фразеологічної єдності найчастіше дається словником. Пошук значення робиться по слову, що несе основне семантичне навантаження в групі слів. **2)** У випадку, коли в словнику відсутнє значення фразеологічної єдності (далі ФЄ) в цілому, то зробити переклад можливо, відшукавши в словнику значення кожного окремого слова єдності, оскільки загальний зміст ФЄ завжди мотивований значенням його компонентів. **3)** Переклад ФЄ здійснюють також двома можливими варіантами: **а)** за допомогою еквіваленту, часом з незначними розбіжностями, що не складає особливих труднощів для перекладача: *She put an end to her troubles* – Вона пододала свої труднощі; *We met him half way in this question* – Ми пішли йому назустріч в цьому питанні; **б)** за допомогою безпосередніх еквівалентів – відповідників: *to hold good*- залишатись в силі; *to hold one's own*- не здаватись; *to bring home to somebody*- переконувати когось в чомусь.

Важливим є звернути увагу, що при перекладі фразеологічних зрощень необхідно найбільш вдало підібрати відповідник ФЗ в мові перекладу та подаємо відповідні приклади: *To make a killing*. – Швидко заробити гроші; *Get money to burn*. – Грошей кури не клюють; *To lose credit*.- Втратити довіру; *To cut a deal*. – Домовитися, дійти згоди; *For love or money* – Будь-якою ціною.

Формуючи у студентів навички перекладу, формуємо основні теоретичні положення та виділяємо декілька основних способів відтворення семантико-стилістичних функцій фразеологічних одиниць оригіналу. А саме: **описовий переклад; дослівний переклад (калькою); переклад повними фразеологічними еквівалентами; частковими фразеологічними еквівалентами; істинними фразеологічними аналогами; приблизними фразеологічними аналогами, контекстуальні заміни при перекладі.**

Привертаємо увагу, що найбільш частотним методом передачі фразеологічних одиниць є **описовий або дескриптивний переклад**, при якому одиниці фразеологізмів зводяться до перекладу не самої фразеологічної одиниці (далі ФО), а лише її тлумачення, як у випадку з одиницями, що не мають еквівалентів: *under a cloud* – у поганому стані, в немилості; під підозрінням; *have one's head in the cloud* – бути неуважним, літати думками поза хмарами. Пояснюємо, що при описовому перекладі надзвичайно важливу роль відіграють певні контекстуальні обставини, мікро- та макроконтексту, вужчого та ширшого мовного оточення ФО: *a wet blanket* – людина, або обставина, що розходжує. ФО в реченні, в залежності від його складності, може перекладатись одним словом: *out of a clear sky* – раптом, знезацька; *to set a limit to* – обмежувати, стримувати, або вільним словосполученням: *the sixty – four dollar question* – найважливіше, вирішальне питання; *short odds* – майже всі рівні шанси; *One man's meat is another man's poison*. – Про смаки не сперечаються [6: 124].

Навчаємо студентів, що **дослівний переклад або калькування фразеологічних одиниць** може бути застосований в тому випадку, якщо в результаті калькування отримаємо вираз, образність якого легко сприймається та не створює враження непридатності загальноприйнятим нормам української мови. Не оминаємо увагою, що іноді при дослівному перекладі англійського фразеологізму використовують вставні слова: *як говориться*, *як кажуть*; ніби підкреслюючи цим, що іноземна фраза приведена дослівно. Дослівний

переклад не використовує готові фразеологічні одиниці, які є у мові перекладу, а кожного разу створює новий образний зворот: *What is sauce for the goose is the sauce for the gander*. – Що для гуски приправа, те й для гусака приправа; *One swallow does not make a summer*. – Одна ластівка не робить літа.

Використовуючи відповідні вправи на фразеологічні порівняльні звороти, пояснюємо переклад **повними фразеологічними еквівалентами**, який полягає у тотожному як по змісту, так і по формі, підборі складових компонентів при перекладі з мови оригіналу на мову реципієнта, наприклад: *cold as ice* – холодний, як лід; *sweet as honey* – солодкий, як мед, а також деякі прислів'я: *All that glitters is not gold*. – Не все те золото, що блищить; *As a man sows, so shall he reap*. – Що посієш, те й пожнеш.

Формуючи навички перекладу, варто акцентувати увагу на тому, що значення великої кількості фразеологічних одиниць можна передати за допомогою **часткових еквівалентів**. Це фразеологізми, що мають спільне походження, але на відміну від повних еквівалентів, їх компоненти відрізняються незначними розбіжностями: *a lot of water had flown / run* – багато води сплигло відтоді; *to make a long story short* – коротко кажучи. При перекладі вважливо є не покращувати оригінал, а відтворити зміст найближчим еквівалентом у мові, якою робиться переклад: *Misfortune is always round the corner*. – Лиха доля не спить; *What's done in writing is finished*. – Що написано, то пропало.

Наводимо приклади інших можливих форм перекладу фразеологічних одиниць. Інколи через відсутність повних або часткових еквівалентів лексичне значення фразеологізму може передаватися **істинними або приблизними аналогами**: *To keep body and soul together*. – Лець зводити кінці з кінцями; *There is no use crying over spilt milk*. –Що з воза випало, те пропало. Лексичне значення деяких фразеологічних одиниць у мові перекладу може передаватися також **приблизними аналогами**. Ці аналоги можуть бути не менш експресивними і яскравими, ніж їх варіанти у мові оригіналу: *To loose one's breath*. – Кидати слова на вітер; *No bees, no honey; no work no money*. – Під лежачий камінь вода не тече; *A joint in one's armour*. – Ахілєсова п'ята (уразливе місце) [7: 215]. При **контекстуальних замінах** в процесі перекладу, намагаємося знайти таку українську фразеологічну одиницю, яка хоча і не відповідає за значенням англійському фразеологізму, але з достатньою точністю передає його зміст у даному конкретному контексті: *You can take a horse to the water, but you cannot make him drink*. – Силою не будеш милою. // Силою колодязь копати – води не пити; *You never know what you can do till you try*. – Ділу діло вчить. // Навички майстра роблять. // Очі бояться, а руки роблять; *Ask no questions and you will be told no lies*. – Багато знати будеш, швидко постарієш [8; 9].

Окреслимо основні положення щодо фразеологічних одиниць:

- фразеологічні одиниці, як важливі елементи мовної картини світу, є лексико-граматичними єдностями двох та більше компонентів, які містять в собі експресію, естетичну наповненість, емоційну забарвленість та відтворюються в мові носія автоматично;
- співпадаючи за змістом, фразеологічні одиниці можуть мати різне стилістичне забарвлення, образну основу, емотивну функцію, тобто в деяких випадках використання фразеологізму у вихідному тексті базується на використанні національно-культурного колориту народу;
- дослідження фразеологічної семантики є актуальним, має теоретичну та практичну значущість, сприяє кращому розумінню національної специфіки мови та здійсненню різних видів діяльності в умовах міжкультурної комунікації;

- остаточне рішення про використання того чи іншого способу перекладу англійської фразеологічної одиниці залежить від контексту. Правильне застосування будь-якого перекладацького прийому та методу передбачає творчий підхід до вирішення кожної конкретної задачі;

- найкращий спосіб передати фразеологізм фразеологізмом. Це є можливим тоді, коли англійська та українська мови запозичили фразеологічний зворот з інших мов (найчастіше класичних): *Strike while the iron is hot* – Куй залізо, поки гаряче;

- переклад фразеологічним аналогом. При такому перекладі слід враховувати, що український образ повинен бути нейтральним щодо національного забарвлення: *Can the leopard change his spot?* – Горбатого могила справить;

- переклад калькою, тобто спроба скопіювати англійський образ і створити свою фразеологічну одиницю: *Rome was not built in a day* – Не зразу Рим будувався;

- описовий переклад, відмова від перекладу фразеологізмом: *To cut off with a shilling* – залишити без спадщини.

Застосування теоретичних положень, проведення досліджень дасть можливість методично вірно та ефективно спрямувати навчальний процес на поглиблення комунікативних та перекладацьких знань студентів з англійської мови з різнобічним використанням фразеологічних одиниць як суттєвого мовного пласти. Знання фразеологічних одиниць та ідіом англійської мови збагатить англійську комунікацію та світогляд студентів; навчить їх розуміти та вживати фразеологізми на практиці, відображаючи власні думки; сформує навички перекладу автентичної літератури та мови ділового спілкування; розвине комунікативний компонент та практику використання набутих англійських знань про культуру та традиції народу, мова якого вивчається.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смирницкий А. И. Значение слова. Вопросы языкознания. – М.: 1955. № 2. – с. 79-90.
2. Кунин А.В. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре // Тетради переводчика. – М., 1964. – 127с.
3. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу. – Вінниця: Нова Книга, 2000. – 446 с.
4. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц. Л., 1987. – 274с.
5. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка. – М.: изд-во лит-ры на иностр. яз., 1956. – 260с.
6. Баранцев К.Т. Англійські прислів'я та приказки. К.: Рад. Школа, 1993. – 174с.
7. Черноватий Л.М., Карабан В.І. Практичний курс англійської мови. Частина II. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 356с.
8. Daphne M. Gulland. Dictionary of English Idioms. – London: Penguin Books, 1994, – 304p.
9. Richard A. Spears. American Idioms Dictionary. – USA: National Textbook Company, 1991, – 463p.